

С. В. Петруха,
в. о. доц., радник першого проректора, Університет “КРОК”, м. Київ
І. О. Желєзко,
магістр, Університет “КРОК”, м. Київ

РЕТРОСПЕКТИВА АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗЛИТТЯМ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У роботі зроблена спроба систематизувати накопичений вітчизняно-зарубіжний досвід щодо антимонопольного контролю за злиттям суб'єктів господарювання та здійснений критичний огляд інструментарію діагностики рівня концентрації ринку.

In the attempt to systematize the accumulated domestic-foreign experience in antitrust merger control entities and made a critical review of tools for diagnosing the level of market concentration.

Ключові слова: концентрація, злиття, частка ринку, монополії, державне регулювання, ринкова економіка, індекс Герфінделя Гіршмана, індекс Лернера.

Key words: concentration, mergers, market share, monopolies, government regulation, the market economy, Herfindale Hirshman Index, Lerner Index.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Намагання власників бізнесу до збільшення їх підприємницьких структур власної ринкової частки, до монополізації ринку як засобу підвищення прибутковості своєї господарської діяльності, а також прагнення до об'єднання капіталів для отримання інших переваг у конкуренції є об'єктивно обумовленою ринковою поведінкою суб'єктів господарювання. Томас Гоббс у своїй роботі “Левіафан” пояснював таку постійну і невтомну жагу множити владу владою тим, що “... влада та засоби добробуту, які він (чоловік) вже має в своєму розпорядженні, не може зберегти, не збільшуючи їх ще більше” [5].

Разом з тим, неконтрольовані процеси злиття господарських структур можуть призводити до обмеження конкуренції та усунення елементів саморегулювання ринкової системи. Оскільки для економіки регіону характерні структурні трансформації, то з метою забезпечення самокоректування можливостей ринку держава повинна гарантувати захист свободи конкуренції шляхом контролю за процесами злиття і ін. формами концентрації господарських структур.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання дослідження сутності злиття та поглинання висвітлені у працях відомих вчених-теоретиків та фахівців-практиків, зокрема: С. Біла, З. Борисенко, С. Вовк, А. Волченко, С. Губанов, Н. Волгіна, В. Кушліна, Н. Кізім, В. Краснова, Р. Михасюк, Н. Мных, Н. Demsetz, J. Nellis, A. Shleifer та ін. дослідників.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Не зменшуючи жодною мірою внесок вище ерерахованих фахівців-аналітиків, що також представляють і прикладну частину економічного світу, зазначимо, що поза увагою залишилися питання, що відбивають часову розпорошеність поглядів економістів-дослідників щодо питань антимонопольного контролю за злиттям суб'єктів господарювання, зважаючи на циклічність економіки, в тому числі і в гео економічному вимірі із полемікою в критеріально-показниковій базі щодо оцінювання рівня концентрації ринку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження онтогенезу економічної доктрини антимонопольного контролю за злиттям суб'єктів господарювання в статико-динамічних умовах економіки та економічної думки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальноприйнятого визначення економічної концентрації у вітчизняній спеціальній літературі не міститься. У науковій економічній літературі радянського періоду використовувався термін “концентрація виробництва”, тобто процес збільшення засобів виробництва, зосередження їх в усе більш великих підприємствах, і термін “концентрація капіталу” в значенні збільшення розмірів капіталу (фінансів) шляхом їх накопичення. Концентрація розглядалася як одна з форм організації виробництва поряд зі спеціалізацією, комбінуванням і кооперуванням [1].

Проте в умовах ринкової економіки дане визначення

терміну “концентрація” не охоплює інших. Її проявів: окрім абсолютної концентрації, яка характеризується збільшенням розмірів підприємства (зокрема, його основних фондів (засобів)) і фінансових капіталів, має місце “відносна” концентрація, що представляє собою процес збільшення питомої ваги продукції, реалізованої окремим суб’єктом господарювання, від загального обороту цієї продукції на ринку (збільшення частки ринку).

У свою чергу, збільшення частки на ринку (або “ринкова концентрація”) може відбутися як унаслідок концентрації виробництва або фінансів, так і внаслідок концентрації нематеріальних активів (інтелектуальної власності), захоплення каналів збуту або встановлення контролю над сировинними джерелами. Отже, значення концентрації в економіці значно ширше, ніж поняття “концентрація виробництва” і “концентрація капіталу”.

У даний час економічна наука акумулює знання з проблем монополій, необхідності і ступеня державного втручання в економіку в частині узгодження інтересів монополій і конкуренції, а також проблем інших суміжних теорій, зокрема, теорії ринків, загальної рівноваги, трансакційних витрат тощо.

Одними з перших праць, які присвячені державному регулюванню монополій, вважаються кілька правових актів Римської імперії III ст. н.е.: едикт про ціни Діоклетіана і конституція про ціни імператора Зінона. В останньому акті, зокрема, говорилося: “Згідно з нашим наказом жодна особа не може наважитися здійснити монополію на який-небудь вид одягу, або рибу, або на будь-яку іншу річ, що служить як продовольство або для іншого користування” [13].

Аналогічна заборона з боку держави всіх монополій містив прийнятий Парламентом Англії в 1624 р. Закон “Про монополії”. Появі цього документа передувала низка судових справ, розглянутих судом королівської лави ще в XV—XVI ст., рішення по яких містили чисто економічні висновки про шкоду монополії.

Загрозу економічній свободі (*lesser faire*) з боку монополій визнавали також фізіократи, теорія яких формувалася в XVIII ст., напередодні першої буржуазної революції у Франції. Проте в другій половині XVIII ст. з’явилися альтернативні погляди в частині необхідності державного “придушення монополії”. Прихильником такого економічного лібералізму був А. Сміт. Він виступав з ідеєю “природної гармонії”, яка встановлюється в ринковій економіці стихійно, при відсутності державного втручання. Дана теорія відповідала соціально-економічній обстановці того часу, разом з тим, в сучасних умовах досягнення рівноваги в господарській системі при повній відсутності яких-небудь заходів державного регулювання не є можливою.

Проти “класичних” вимог невтручання держави в господарське життя країни виступали представники “економічного романтизму”, який почав розвиватися у першій половині XIX ст. Засновник даного економічного напрямку С. Сісмонді вказував, що вирішення соціально-економічних проблем у суспільстві не може бути досягнуто на основі дії об’єктивних економічних законів без державного втручання. При цьому С. Сісмонді вважав, що “вільна конкуренція призводить до таких згубних наслідків, як зuboжіння мас у міру концентрації багатства, економічні кризи і т.п.” [12].

У подальшому (в період з кінця XIX ст. по першу третину XX ст.) економічні знання з антимонопольної тематики поповнилися дослідженнями про причинно-наслідкові зв’язки між концентрацією і монополією, взаємовпливи монополії і конкуренції, про структури ринків і показники розрахунку ступеня монопольної влади.

При цьому монополія, як така, вже не вважалася тільки негативним економічним явищем. З розвитком капіталізму погляди на роль монополій в економіці змінилися, що проявилось в більш толерантному ставленні до великих домінуючих компаній.

Міркування економістів про необхідність антимонопольного контролю за концентрацією розійшлися. В. Ленін у своєму нарисі “Імперіалізм, як вища стадія капіталізму” (1916 р.) як характерну особливість даної економічної формації визначав “величезне зростання промисловості і швидкий процес зосередження виробництва в дедалі більш великих підприємствах” [12]. У даній роботі В. Ленін дає таке пояснення монопольної концентрації в економіці: “Майже половина всього виробництва США в руках однієї соті частини від загальної кількості підприємств! І ці три тисячі підприємств-гігантів охоплюють 258 галузей промисловості. Звідси ясно,

що концентрація, на певному етапі її розвитку, сама собою націлена на монополію. Далі в зазначеній роботі автор справедливо підкреслює, що “капіталістична концентрація не означає автоматичної і абсолютної монополізації всієї економіки і повної ліквідації конкуренції, однак для підтримки її певного рівня необхідно задіяти певні державні стимулятори” [12].

Приблизно в той же період часу, коли була написана цитована вище робота В. Леніна, окремі американські економісти, які мали можливість проаналізувати ефективність зазначених “державних стимуляторів”, що діяли в США з 1890 р. у вигляді антитрестовських законів, не підтримували ідею необхідності жорстких антимонопольних заходів при контролі за економічною концентрацією. У 1914 р. Уолтер Ліппман дав наступну саркастичну оцінку антитрестовським актам: “Неможливо навіть уявити собі, наскільки вони перевернули творчий потенціал нашої країни”. Американський економіст Ч. Хайс на початку XX ст. подібним чином стверджував: “якщо ми ізолюємо себе і будемо наполягати на деконцентрації промисловості нижче рівня найвищої економічної ефективності і не допустимо кооперування, ми будемо “розбиті” на світовому ринку” [11].

Заперечення антимонопольного контролю за економічною концентрацією в історії США мало місце лише один раз, у період світової економічної кризи 1929—1933 рр. У ті роки уряд Ф. Рузвельта в рамках великомасштабних реформ спільно з Конгресом скасував дію антитрестовських законів, але вже через 2 роки знову відновив антимонопольний контроль за монополізацією ринку, вважаючи захист конкуренції — однією з важливих функцій держави.

У сучасних економічних умовах контроль з боку держави за процесами концентрації в економіці є необхідною складовою конкурентної політики, однак, форми даного контролю та його ступінь не повинні бути додатковим бар’єром для входу нових суб’єктів господарювання на ринки, або ізолювати непродуктивні галузі від економічно об’єктивних структурних змін.

Особливе значення у розвитку економічної доктрини антимонопольного контролю за економічною концентрацією господарських структур мали дослідження А. Курно, Р. Гільфердінга, В.К. Дмитрієва, Д.Б. Кларка і Е. Чемберлена, присвячені економічним моделям ринку і питанням взаємозв’язків між монополією і конкуренцією. Так, перший російський економіст-математик В.К. Дмитрієв, розвиваючи теорію А. Курно, прийшов до висновку, що результатом конкуренції є не зниження ціни до рівня витрат виробництва, а підвищення витрат до рівня ціни. Досліджуючи складний механізм поєднання вільної конкуренції та монополії, в якому враховувалися виробництво, створення і реалізація запасів, зміна технічних умов виробництва, В.К. Дмитрієв намагався визначити, якою має бути найкраща (в сенсі максимізації прибутку) політика виробників в умовах поєднання конкуренції і монополії.

Підтвердження ідей про діалектичний взаємозв’язок двох антитез “монополії” та “конкуренції” можна також знайти в роботах американського економіста Д. Кларка. Він вважав, що як вільна конкуренція не веде до вирівнювання норм прибутку, так і монополія ускладнює дію природних рівноважних сил в економіці. На думку Д. Кларка, досить з’явитися в будь-якій галузі надлишку прибутку, як у цю галузь починається посилений приплив нових фірм, і надлишок падає до нуля.

Іншими словами, монополія розглядалася як позитивне економічне явище, завдяки якому у господарських структурах з’являються спонукальні мотиви до вступу на привабливі ринки. Вважалося, що підприємства-монополісти мають практично необмежені можливості до збільшення цін, отримання додаткового прибутку. В умовах ринку дана монопольна надприбутковість стає “приманкою” для інших виробників. Тобто монополія, завдяки штучному завищенню цін, природним чином починає руйнувати сама себе. На зміну монополії приходять обов’язково конкуренція. А пізніше з числа конкурентів хтось вийде вперед, об’єднавшись з виробником того ж товару або завдяки нововведенням. Виникне нова монополія, яка знову зробить галузь привабливою для потенційних конкурентів.

Однак описана закономірність не є абсолютною: даний механізм неминучої зміни монопольної конкуренції не спрацьовує на ринках природної монополії та окремих олігопольстичних ринках, які характеризуються високими вхідними бар’єрами. Тобто, парадигма ринку як рівноважної системи не відповідає реальності. Нездатність до самовідновлення рівноваги, наприклад, як у випадку

зі зміною монополії на конкуренцію, неоліберальними економістами була названа “провалами ринку”.

На початку 1930-х років американський економіст Е. Чемберлен зрушив неокласичну теорію з безплідної позиції “чистої” конкуренції в бік визнання нових структурних і поведінкових реалій ринку. Під впливом досліджень Е. Чемберлена неоліберальні економісти стали широко вивчати конкретні види і форми конкуренції, їх поєднання з концентрацією, диференціацією продукту в галузевих і локальних структурах з державним регулюванням.

З точки зору економічної доктрини антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур погляди інституціоналістів обґрунтовані і підтверджені практикою. Дослідження окремих зарубіжних вчених-економістів показують, що, наприклад, необхідність запобігання монополізації ринку обґрунтовується не тільки чисто економічними причинами, скільки вимогами демократичного державного устрою щодо забезпечення політичних гарантій в частині розсіювання економічної влади [9].

Концепція Д. Кейнса у частині державного регулювання ринкової економіки ґрунтується на висновках про те, що кризи органічно притаманні капіталістичній системі господарювання, а сама ринкова система не має властивості самокорекції для підтримки економічного зростання.

Ідею необхідності державного регулювання економіки до теперішнього часу поділяють більшість західних економістів.

В опозиції до теорії Д. Кейнса про державне регулювання ринкової економіки були не менш відомі економісти, наприклад, М. Фрідмен, який вважав, що державне регулювання як таке — шкідливо, Д. Стіглер, на думку якого, будь-яке регулювання економічних відносин є лише захист однієї групи промислових підприємств від конкуренції з боку іншої.

Крім двох викладених крайніх поглядів на проблему державного втручання у функціонування ринкового механізму, у 1960—1970 рр. на Заході розвивався третій напрям — теорія обмеженого державного регулювання економіки. Один з її прихильників — інституціоналіст Д. Б'юкенен — вважав, що урядовий контроль над ринком допустимий лише у виняткових випадках. Такими випадками були: необхідність підтримки вільного підприємництва і захисту конкуренції. У своїх наукових працях він послідовно відстоював думку про те, що масштаби економічного втручання держави, яке засноване на демократичних принципах, потребує конституційно закріплених правил.

Таким чином, у процесі розвитку економічної думки періоду капіталістичної формації відбулося кілька кардинальних змін поглядів про рівновагу ринкової економіки та ролі держави в забезпеченні даної рівноваги.

Крім того, в 1970—1980 рр. відбулася трансформація західної економічної теорії про вплив концентрації і монополій на ринок, що призвело до істотних змін доктрини антимонопольного контролю за структурами ринків. По-перше, економісти Західної Європи та США відмовилися від жорсткої прив'язки концентрації до монополії. По-друге, ними було теоретично виправдана концентрація, за допомогою якої досягається зростання ефективності, що перекидає витрати, пов'язані зі зменшенням конкуренції [10].

Якщо раніше ефект злиття компаній розглядався у вузькому аспекті — лише щодо ймовірної економії на масштабі виробництва — то сьогодні вважається, що процес злиття здатний сильно скоротити невикористані витрати і, крім того, позитивно позначитися на ринковій ситуації.

Особливе значення у визнанні необхідності послаблення з боку держави обмежень на концентрацію мали роботи Р. Коуза (вперше обґрунтував наявність специфічного виду трансакційних витрат і довів позитивні наслідки приватизації “державних” монополій), а також дослідження О. Вільямса, який вважав, що в умовах конкуренції виживання кращих фірм базується на оптимізації трансакційних витрат, у т. ч. шляхом поглинання одних компаній іншими або їх злиття.

Ліберальний підхід до антимонопольного контролю, який б враховував фактор економічної ефективності концентрації, підтримували й інші представники так званої “Чиказької школи” дослідження антимонопольного регулювання (М. Манн, F. Weston, R. Bork). На їхню думку, висококонцентровані виробництва, великі господарські структури є опорними конструкціями стабільної і конкурентоспроможної економіки.

Економістів, які вважають монополію в усіх випадках “злом”, називають “структуралістами”. Тих же, хто не заперечує монополію як таку і виступає лише за обмеження

її можливої неправомірної поведінки у вигляді зловживання монополюючим становищем, називають “біхевіористами”.

Економісти “Чиказької школи” як прихильники “біхевіоризму” виступали проти примусового розділу монополій, деконцентрації та переструктурування монополій в олігополії. У 1970 р. ними були висунуті переконливі аргументи проти теорії Д. Бейна, який вивів прямо пропорційну залежність між концентрацією і прибутковістю господарюючих структур [10].

Позиція біхевіористів представляється найбільш обґрунтованою, оскільки монополія — це економічно об'єктивне явище будь-якої сучасної господарської моделі. Крім того, практика підтверджує, що не всі структури монополюючого типу зловживають своїм винятковим положенням на ринку.

Трансформація західної економічної теорії антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур, що сталася в 1970—1980 рр., віддзеркалилася в перегляді окремих структуралістичних догм і в заміні їх наступними біхевіористичними поглядами [6]:

1) західні економісти відмовилися від презумпції того, що будь-яке відхилення від моделі досконалої конкуренції є протизаконним і шкідливим. Було визнано, що конкуренція може мати місце при різних структурах ринку;

2) вчені-економісти погодилися, що не можна змінювати ставлення до переможець в конкуренції, вимушеного до цього брати участь в ній, тільки з тієї причини, що він переміг, тобто зайняв монополююче становище на ринку;

3) у процесі антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур одним із важливих завдань є узгодження інтересів конкуренції з перевагами від ефекту масштабу виробництва та інших економічних вигод.

Наступним етапом в еволюції економічної доктрини антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур є подальше послаблення антимонопольних обмежень щодо інтеграції економічної діяльності. Якщо раніше практика злиття суб'єктів господарювання розглядалася виключно в контексті внутрішньої економічної системи, то в даний час — в умовах зростаючої інтернаціоналізації економічних процесів, враховується міжнародна кон'юнктура і конкуренція.

Економічна думка постчікагського періоду в антимонопольному аспекті більш ліберальна, ніж попередні погляди біхевіористів. Глобалізація економіки обумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності національних виробників певних галузей народного господарства, у т. ч. і за допомогою концентрації. Не заперечуючи необхідності антимонопольного контролю за концентрацією в економіці, прихильники вказаного підходу посилення позицій вітчизняних компаній на світовому ринку виходять з того, що іноді злиття декількох національних фірм може тільки підвищити їх конкурентоспроможність як імпортерів, приводячи до зростання, а не до зменшення конкуренції на транснаціональному рівні.

Радянська економічна думка не розглядала концентрацію як об'єкт антимонопольного регулювання. Українська економічна наука до 1990 р. також не мала теоретичних досліджень щодо запобігання монополізму за допомогою контролю за процесами концентрації в економіці. Разом з тим, політична економія соціалізму містить докладні розробки ефективності укрупнення виробництва, методології планування концентрації та спеціалізації виробництв у різних галузях народного господарства, а також рішення теоретичних питань вимірювання рівня виробничої концентрації.

Радянські вчені обґрунтували висновок про те, що складність і різноманіття процесів виробничої концентрації не дозволяють вимірювати її рівень за допомогою якогось одного показника і вимагають застосування цілої системи різних показників. Розроблена система показників включала груповальні критерії, а також показник виробничої концентрації (ПВК), що відображає частку великих підприємств у загальній кількості підприємств галузі.

Причому, якщо в радянській економічній науці успішно розвивався економіко-математичний напрям, що містить переважно дослідження з розрахунку рівня абсолютної концентрації виробництва, то західні економісти велику увагу приділяли розробкам інструментарію для вимірювання рівня концентрації ринку і монументальній владі. На думку зарубіжних вчених-економістів, про рівень концентрації в економіці не завжди можна судити за даними про питому вагу великих виробничих одиниць у загальній кількості

підприємств галузі, про їх розміри і частку в сукупному виробництві. Господарючі суб'єкти іноді не прагнуть доводити розміри своїх підприємств до технологічно можливого максимуму. Тому не стільки розміри окремих підприємств характеризують рівень ринкової концентрації, скільки загальний обсяг сконцентрованих в їх руках продажів, тобто частка на ринку.

Найбільш поширеними показниками, що характеризують концентрацію ринку в кількісному аспекті, є коефіцієнт концентрації (CR — Concentration Ratios) і індекс Герфіндела Гіршмана (ННІ — Herfindale Hirshman Index).

Коефіцієнт концентрації показує процентне співвідношення всіх продажів, яке вираховується для фіксованого числа фірм. Найбільш широко використовується коефіцієнт концентрації трьох і п'яти фірм (CR^3 і CR^5), що представляє суму часток ринку 3 та 5 найбільших фірм відповідно.

Фахівці, які використовують CR у прикладних цілях, відзначають його недолік у вигляді дискретності значень. Даний коефіцієнт характеризує не всю сукупність підприємств на ринку і його структуру, а лише позиції найбільших виробників, він не враховує різниці між галузями, в яких одна фірма домінує на ринку, і тими, в яких 3 або кілька великих фірм діють її більш-менш порівно. Причому, граничне значення CR, яке свідчить про високу концентрацію ринку, в різних країнах різне.

Індекс Герфіндела Гіршмана розраховується шляхом зведення в квадрат процентної частки ринку кожної з фірм і підсумовування одержаних результатів. Формула розрахунку ННІ має наступний вигляд:

$$ННІ = \sum_{i=1}^n X_i^2$$

(1), де n — загальне число фірм на ринку, X_i — частка i -ї фірми на ринку, в %.

Значення індексу можуть змінюватися практично від цифри, менше 1 (при повній деконцентрації виробництва і розпоручення часток на безліч дрібних фірм) до 10000 (в разі абсолютної монополії). Галузь, в якій діють 100 фірм з рівними частками, матиме ННІ = 100, у галузі з 10 рівнозначними фірмами ННІ становитиме 1000 і т.д.

ННІ може визначати різницю між рівнями концентрації на ринках з рівним числом фірм. Разом із тим, економісти також відзначають проблеми у застосуванні ННІ [8]:

— складність визначення всіх учасників ринку та їх часток у загальному обсязі продажів (зокрема, через недоліки статистичного обліку та звітності);

— індекс дає узагальнену характеристику будови сукупності.

Складним з точки зору практичного використання вважається і спосіб вимірювання монопольної влади (якісний аспект рівня ринкової концентрації), запропонований в 1934 р. економістом А. Лернером. Індекс Лернера (LI — Lerner Index) розраховується за наступною формулою:

$$LI = (P - MC) \div P \quad (2),$$

де P — ціна товару, MC — гранична вартість товару (собівартість + "нормальний" прибуток).

Для суб'єкта господарювання, що діє в умовах досконалої конкуренції, $P = MC$, отже $LI = 0$. Чим більше значення LI, тим вище ступінь монопольної влади.

Р. Підайк і Д. Рубінфелд наводять такі недоліки LI [8]:

— неможливість точного визначення значення MC ;

— індекс не можна застосовувати до фірм, які встановлюють монопольно низькі ціни;

— індекс ігнорує динамічний аспект ціноутворення.

На початку 1990 р. російські економісти проводили дослідження по застосуванню західних показників рівня ринкової концентрації для аналізу ступеня монополізації російської економіки [7], однак для України питання адаптації зарубіжного інструментарію по оцінці ступеня економічної концентрації до умов національної економіки, розробки власної системи оціночних критеріїв та підвищення їх практичної спрямованості залишаються дотепер до кінця не вирішеними.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнюючи вищевикладений огляд основних етапів розвитку наукової економічної думки з проблем антимоно-

польного контролю за концентрацією господарських структур, можна виділити такі основні не вирішені до теперішнього часу питання в даній галузі знань, що вимагають першочергового дослідження:

— недостатньо розроблений понятійний апарат: відсутнє єдине визначення поняття концентрації господарських структур із чітким розмежуванням сфер його вживання, не уніфіковані відповідні термінологічні системи з урахуванням необхідності їх зближення з міжнародним термінологічним фондом;

— розробки на стику економіки і права, які дозволять, по-перше, зблизити понятійний апарат економічної та юридичної наук (зокрема, уніфікувати поняття "концентрація", "монополізація", "антимонопольний контроль") і, по-друге, встановити єдині критерії оцінки обмеження конкуренції в процесі концентрації;

— цільовий аналіз закордонного досвіду роботи антимонопольних органів, особливо в частині використовуваних критеріїв для заборони концентрації, інших проблемних питань формування дієвого механізму запобігання монополізації ринків;

— дослідження в рамках регіоналістики особливостей сучасного стану антимонопольного контролю за економічною концентрацією на обласному рівні з метою виявлення найбільш актуальних проблем, що перешкоджають ефективній реалізації конкурентної політики в регіоні та обґрунтування пропозицій щодо їх вирішення.

Контроль процесів концентрації господарських структур з боку держави може мати ряд негативних для бізнесу наслідків. Серед них: заборона на плановану економічну концентрацію; збитки від реалізації приписів антимонопольних органів відновити первісний стан за вже здійсненими трансформаціями; штрафні санкції за порушення антимонопольного законодавства при здійсненні економічної концентрації; негативний вплив антимонопольної справи на репутацію господарюючого суб'єкта, привабливість (ліквідність його активів) та ін. [4].

Все вищевикладене обумовлює необхідність суб'єктам господарювання вживати превентивні заходи для захисту свого бізнесу від подібних явищ. Однак на сьогоднішній день подібні технології внутрішньофірмового антимонопольного контролю не розроблені. Отже, до числа не вирішених може бути віднесена і проблема створення для великих компаній спеціальних, економіко-правових механізмів внутрішньої перевірки своєї діяльності на предмет відповідності вимогам антимонопольного законодавства.

Література:

- Біла С. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки: [моногр.] / С. Біла. — К.: Вид-во УАДУ, 2010. — 408 с.
- Борисенко З.М. Основи конкурентної політики: підручник / Борисенко З.М. — К.: Таксон, 2004. — 704 с.
- Борисенко З.М. СП — незаконний монополіст // ДЕЛО. — 2006. — № 18.
- Вовк С. Укращення монополій / С. Вовк // Українська інвестиційна газета. — 2012. — № 25. — С. 5.
- Волченко А. Гибель титанов / А. Волченко, С. Гудим // Бизнес. — 2011. — № 46. — С. 9—10.
- Государственное регулирование рыночной экономики: учебн. для вузов / под общ. ред. Кушлина В.И., Волгина Н.А. — М.: ОАО "НПО "Экономика", 2008. — 735 с.
- Губанов С. Вертикальная интеграция — "магистральный" путь развития / С. Губанов // Экономист. — 2011. — № 1. — С. 35—49.
- Державне регулювання економіки / І. Мехасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залого; за ред. І.Р. Михасюка. — К.: Атака, Ельга. — Н., 2009. — 592 с.
- Кизим Н.А. Концентрация и интеграция капитала / Н.А. Кизим. — Х.: Бизнес-Информ, 2010. — 104 с.
- Кобяков А. Капиталистическая гигантомания / А. Кобяков // Эксперт. — 2007. — № 34. — С. 7—12.
- Концепция государственной промышленной политики на 1996—2000 гг. / Н.Г. Чумаченко, Н.И. Иванов, В.И. Тараба и др. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995. — 82 с.
- Краснова В.В. Управление промышленным комплексом региона в условиях транзитивной экономики: [монография] / В.В. Краснова. — Донецк: ДонНУ, 2008. — 255 с.
- Мных Н. Монополизация экономики Украины и возможности проведения антимонопольной политики / Н. Мных // Экономика Украины. — 1993. — № 4. — С. 35—41.
- Demsetz H. The Structure of Corporate Ownership: Causes and Consequences / H. Demsetz, K. Lehn // Journal of